

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "לך לך" (ובו ד' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק ג' "האמת יוצאת לאור"

יחיה" אין זה טוב לאדם לצפות למתנת בשר ודם, וכפי שאנו מבקשים בכל עת "ונא אל תצריכנו, לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלוואתם" (הגם שזה כבר יותר דרך כבוד והרי הוא לבסוף יעמול וישיב? ברם גם זה 'נהמא דכיסופא' לצפות לידי בשר ודם, אלא הבקשה הנכונה "כי אם לידך המלאה הפתוחה וכו' שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד" כשהדרך היא שהאדם עושה את השתדלות למטה כדי לקיים את מאמר הפסוק "בזיעת אפיך תאכל לחם" והקב"ה משפיע את השפע בצינור של ברכה, אבל מתנת בשר ודם אין זו דרך השתדלות ויש צפייה לטובת האדם).

עוד יש לתמוה על הסיום "וחייתה נפשי בגללך" על מה אברהם מבקש, רק על שתהיה נפשו לו לשלל, אי"כ איך זה מתקשר לרישא "למען ייטב לי בעבורך" שיתן לי מתנות, על מה בעצם עומד אברהם ומבקש, על חיים או על מתנות? (וגם קודם יש להקדים את החיים ורק אחרי כן יש מקום לצפות למתנות ולא להפוך את הסדר, קודם לצפות למתנות ורק אחרי כן לסיים ולא רק שאקבל מתנות אלא שאזכה להישאר בחיים).

וב'דברי שאול" (להגרי"ש נטנזון זצוק"ל) מבאר את הדברים בטוב טעם, דכתב הרמב"ם (פ"י מהלכות זכיה הלכה י"ז) "הצדיקים הגמורים ואנשי המעשה לא יקבלו מתנה מאדם אלא בוטחים בה' ברוך שמו לא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה". והרב המגיד ז"ל ביאר בעניין שיש לסלוד מקבלת מתנות: הטעם הראוי לכל משכיל, להסתפק בהכרחי, ולא יבקש מותרות, ותהי נפשו חשובה על קניינו. וכבר אמרו חז"ל סוף מסכת פאה וכבר הביא הרב הלכה ז"ל הלכה זו (פ"י מהלי מתנות עניים) כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל, אינו מת מהזקנה, עד שיפרנס לאחרים משלו! ועל זה נאמר, ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, וכל הירא את אלוקיו יראה שלימה, לא יתעסק כלל ברדיפת ההון, ויבין כי כולו הבל, ויראת ה' הוא אוצר קיים. ולכן אמר דוד, אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו, וסמך עניין לו, יגיע כפיך כי תאכל אשריך טוב לך, לפי שההסתפקות בהכרחי מצליח בעוה"ב, בעוה"ז לפי שהקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, והשמח בחלקו, ניצול משלשתן! ומיישר האדם להצלחת העולם הבא, שיעבוד את יוצרו עבודה תמה ולא יתעסק בזולתו, ועי"כ אמרו, אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא" עכ"ל.

א) בעניין שרצה אברהם לקבל מתנות מהמצרים.

איתא בפרשה (פ"י פס' י"ג) "אמרי נא אחותי למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך". ובפרש"י למען ייטב לי בעבורך, יתנו לי מתנות. וכפי שאכן נתקיים הדבר אחרי מכן (פס' ט"ז) "ולאברם היטב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמורים ועבדים ושפחות ואתונות וגמלים".

והדברים צריכים עיון רב, שהרי לקמן (פ"י פס' כ"ב כ"ג) גבי מלך סדום שרצה לתת לאברהם אבינו מתנות, אברהם מסרב לחלוטין, כפי שנאמר "ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' קל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם". ובפרש"י: שהקב"ה הבטיחני לעשרני, שנאמר ואברכך וגו'". הוי אומר שאברהם אינו רוצה מתנת בשר ודם כדי שיראה ישירות את הברכה באה מידי הקב"ה ולא דרך מתנת בשר ודם שיאמר, לי יש יד בעושר! ואי"כ למה כאן הוא מוכן לקבל מתנות?

ברם באמת מזה גופא לא יקשה כל כך, שהרי להיפך יש לשאול, למה אברהם לא יכול ליטול מתנה מידי מלך סדום, אם משום ההבטחה של הקב"ה שיעשירו ואינו רוצה על כן את עושרו מידי מלך סדום, מאי קושיא? והלא ידוע שיש לקב"ה שלוחים איך יעבור העושר אל האדם, ואי"כ אולי צינור של השפע הוא דרך מלך סדום ולמה זה עומד בסתירה להבטחת הקב"ה, שהרי אין שום כוח שפועל מאלו, אלא הכל נפעל מאתו יתברך, שהוא סיבת כל הסיבות ועילת כל העילות, ואי"כ איפה כאן הסתירה?

ואולי הכוונה היא, אם היה מלך סדום נותן לו באופן שהוא יודע שהוא כולם, אלא הוא רק הדרך כדי להעביר ועיקר כוונתו בנתינה כי הוא חש את הכרת הטוב כלפי אברהם שפדהו מרדת שחת, יתכן שהיה לוקח ממנו, אבל כיון שאברהם יודע שבאמת הרי כל כספו של סדום היא כוח השחתה ורק רע נפעל ממנו וגם הנתינה שלו רק למען טובת עצמו, שיעריכו את נתינתו וגם הוא יחוש אחי"כ שאברהם התעשר דרכו, כסף כזה אברהם אינו רוצה מחוט ועד שרוך נעל.

אבל מהמצרים לא חש אברהם את הסתירה להבטחתו של ה' ואי"כ אפשר שמהם מותר ליטול לו מתנות. ברם יש לתמוה מאד, והלא כתוב מפורש אומר "שונא מתנות

ב) תמימות בכל זו שלימות אחת לעבודת השי"ת.

איתא בפרשה (פ' י"ז פס' א') **"ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני קל שקי התהלך לפני והיה תמים"**. ובפרש"י: והיה תמים אף זה ציווי אחר ציווי, היה שלם בכל ניסיונותי, ולפי מדרשו, התהלך לפני במצוות מילה, ובדבר זה תהיה תמים, לפי שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני. דבר אחר והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' איברים, ב' עיניים ב' אזניים וראש הגויה, אוסיף לך אות על שמך, ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין אבריך".

מדברי רש"י נראה דג' פירושים יש למילה "היה תמים" (א) להיות שלם בכל הניסיונות, דהיינו לא לשאול שום שאלות על כל הציוויים של הבורא אפילו כשהם נראים בלתי מובנים לחלוטין, אלא לעשות את רצון הבורא יתברך כפי שאמר וזוהי שלימות עצומה לעשות את רצון הבורא בלי להרהר אחרי כן. ובגמ' במכות (דף כ"ד ע"א) דרשו על הפס' הולך תמים זה אברהם, דכתיב התהלך לפני והיה תמים. (ב) היה תמים במצוות המילה שכעת הוא מצוה עליה והיא משווה אותו להיות תמים, דקודם שהיה מהול היה בעל חסרון, והכי איתא בגמ' בנדרים (דף ל"ב ע"א) "לא נקרא אברהם אבינו תמים אלא על שם המילה שנאמר התהלך לפני והיה תמים". (ג) היה תמים, תמים באיברים, כי עד עכשיו היה אברהם חסר ה' איברים ועכשיו שימול הקב"ה מוסיף לו אות ה' על שמו ויהיו לו רמ"ח כי עד לאותה עת היו לו רק רמ"ג איברים שהיו בשליטתו, אבל ה' איברים כגון העיניים והאזניים לא היו ברשותו, אבל לאחר המילה הקב"ה המליכו גם על אותם איברים, שלא יעשו דבר שלא ברצון הבורא יתברך וכפי שביאר שם בר"ן דהעיניים והאזניים הם לא בשליטתו של אדם שהרי הן רואות ושומעות ולא תמיד הדברים הם כרצון השי"ת אבל לאחר שנימול אברהם המליכו הקב"ה שאיבריו לא יהיו מסוגלות לעשות דבר שלא כרצון השי"ת.

פשטות הסברא אומרת שהיו כאן ג' מיני שלימות שהם עניינים נפרדים, שאינם תלויים זה בזה, ישנה תמימות בדעת והיא השלימות השכלית וישנה תמימות באיברים שהאיברים אינם עושים רק את רצון הבורא יתברך. ויש גם תמימות שבאה על ידי מילה, כי ערל הוא בעל מום ומגונה לפני הבורא יתברך, ובמעשה המילה הוא נשלם וראוי לעמוד בפני הבורא יתברך.

ברם אומר הגר"מ אליפנט זצ"ל דיש למעשה כאן עניין אחד והכל מוליך לתכלית אחת בלבד, שיהיה האדם משועבד בצורה מוחלטת לעשות את רצון קונו וזה מה שנקרא "עבד ה'" ויבוארו הדברים על פי ה"בית הלוי" בפרשה דמבאר עניין התמימות, לעשות את רצון הבורא יתברך בלי לחקור שום חקירות בדבר, למה ציווהו כן. והכי מבואר במדרש (תהילים) על הפסוק אשרי תמימי דרך "בתמימות קיבלו בני ישראל את התורה, אמר להם וערלתם ערלתו את פרו, ולא אמרו למה, אלא קיבלו עליהם". לפי זה משמעות תמימות לקבל לעשות את

במשפטים קצרים אלו טומנים יסודות של אושר החיים, כי באמת ההון הרב הוא לרועץ לאדם, כי ככל שיש לו ממון יותר משקיע הוא את עצמו בהבל ההבלים וכולו נסחף אל התהומות עם השחתת המידות רח"ל, אבל כאשר אדם מסתפק במה שצריך הרי יש לו חיים נעימים ושלווים, הוא אינו זקוק לאף אחד ואינו מתחרה באף אחד ואז יכול ראשו להיות פנוי כל כולו להשי"ת ובתכלית האמיתית אם יזכה! לקבל מתנות מזמין הרס הכל! הוא מתרגל לממון שאינו צריך לו וגם לא עמל עליו, ממון זה טומן בחובו רק הרס והשחתה לעצמו ולעולם.

על כן ברור שאברהם ששלט בכל גופו, עד שהקב"ה המליכו אף על אבריו הלא רצוניים, ודאי שבראש מעיינו לא לקבל שום מתנות מאחרים, ואם כן מתעצמת אצלנו בעצם קושיא נוראה על אברהם, וביותר תתמה על כך שרה, כשעוסקים על התכלית של הצלת חיים, יעמוד אברהם ויהרוס את כל משנת חייו עליו עמל וטרח ויקבל מתנות!! הרי זה הפלא הכי קשה להבנה.

אלא מאי? כאן טמון העניין שבא אברהם לבאר לשרה אשתו: חלילה וחס, לרגע קט אין כוונתי ליטול מהמצרים מתנות, אדרבה העיקר מה שחשוב לי להציל את החיים, אלא שאין דרך איך להציל את החיים בלי לעשות מעשה שיביא את החיים שלי לשלל. כי הרי אם המצרים היו יודעים את האמת ששרה היא נשואה ואין כל סיכוי לקחתה בדרך הכשרה, ברגע זה מיד מתחילות המזימות הנוראות ואצלם חיי אדם לא יעמוד מנגד, הם ירצחו אותו ויקחו אותה בעל כורחה, כי ברור שיקל להם יותר, אם אברהם לא יפריע להם לסיפוק תאוותם, אבל אם הם יסברו שהיא אחותו ופנויה וניתן להשיגה בדרך המותרת, בכה"ג לא יפעלו און לרצוח אותו ויקחו אותה בכוח, כיון שיש חוקים מסודרים ומלכות מצרים היא מלכות מתוקנת, בה אין עושים מעשי חמס בריש גלי, ועל כן מדרכי הנימוס ישתדלו להשיגה בדרך היתר (וגם כלל הוא לא שביק אינש היתרא ועביד איסורא, אלא שיש לגמגם אם אצל ערלים כלל זה קיים).

לפיכך יש לאברהם עצה נפלאה ביותר, שהם יציגו את עצמם כאח ואחות, ובאופן הזה הם יבקשו את הסכמתו כאח הממונה עליה וירבו מוהר ומתנות כדי לזכות בה, נמצא שכל המתנות הן רק היכי תמצוי לזה שיוכל אברהם אבינו לחיות, א"כ אין המתנות הללו נכנסות בגדר הלא הכרחי שאינו נצרך ומפריע לעבודת הבורא, אלא אדרבה היא הצלת חיים ולא על זה הוזהר האדם שלא ליטול מתנות, כי מתנות אלו הן בגדר קיום החיים (מעין פוליסת חיים). ולפיכך מובן היטב למה סיים וחייתה נפשי בגללך, כלומר אם היה הופך את הסדר, יכולה הייתה להתגנב מחשבה אולי המתנות הן בגדר מותרות, כי כבר חיים יש לו, אם כך המתנות הן רק בגדר תוספת ומותרות האסורות, אבל אם הוקדמו המתנות לפני החיים הוי אומר שהן רק היכי תמצוי לקיום החיים ובכה"ג לא הוזהר ודו"ק היטב (וממילא מובן היטב שאצל סדום היו כבר ממש מתנות של השחתה ואילו כאן במצרים אדרבה הן קיום החיים ופשיטא שמותר ליטול מהם).

קדושה ומעלה ליהודי הנימול, בכך מוטבע באדם הנימול "אות ברית קודש" חותמו של הקב"ה ובכך הוא מתקשר ומתקדש בקדושת ישראל.

והנה יש להבהיר חילוק מהותי שיש בין גוי לישראל, בעניין זה, דגוי "כל מאי דעביד אדעתא דנפשיה קעביד", כלומר הגוי אינו יכול למסור את עצמו לעשות דבר שאינו מובן לו. וכמו כן אינו יכול למסור את עצמו לזולתו, כי אין זה מוטבע בכוחות הנפש שלו, ועל כן תמיד יפעל לרצונו ונתון לשיקול דעתו אם לעשות דבר זה או לא, ואם יחסר רצונו, תיכף ישוב בו מההסכם. אבל ישראל יש להם את הכוח להשתעבד לרצונו של הקב"ה בתמימות. ובזה יובנו דברי ה"בית הלוי" (ח"ב דרוש י"ז) שמבאר את הטעם שישראל נצטוו על קידוש ה' ואילו גוי אינו מצווה על מסירות נפש, כפי שמסיקה הגמ' בסנהדרין (דף ע"ב ע"ב) משום דישראל גופם קנוי לעבודת ה' יתברך, לפיכך חייבים הם למסור את נפשם לקיים את מצוות הבורא יתברך, חוץ מהמצוות שבהן התורה אומרת להדיא, וחי בהן ולא שימות בהן. אבל בני נח כל המצוות שנצטוו בהן הן רק בגדר חיוב שיש עליהם לקיים את המצוות ואין בזה קנין הגוף ודין עבדות, לפיכך אין בן נח חייב למסור את גופו עבור קיום המצוות משום דגופו עומד בפני עצמו ואינו קנוי למצוה, דמי לבעל חוב שאם אין לו מה לשלם דאינו חייב להשכיר את עצמו למלאכה כדי לשלם את חובו, ומשום דאין הקב"ה בא בטרוניה לבריותיו והגוי אינו מסוגל מטבע בריאתו להשתעבד בצורה מוחלטת לבורא יתברך לפיכך אין בו דין עבדות, משום דגוי אדעתא דנפשיה קעביד, ולכן אין בו דין שיעבוד, אלא רק חיוב גרידא לקיים את המצוות שנצטווה עליהן.

והכי איתא בגמ' בר"ה (דף ד' ע"א) ישראל הנותן צדקה על מנת שיחיה בנו הרי הוא צדיק גמור, ואילו גוי שנותן צדקה באופן זה נחשב הוא רשע, ואמרינן התם דהמלך דריוש אף שנתן רשות לבני ישראל להקים את בית שני נתקלקל משום שנתן קורבנות לבית המקדש כדי שעם ישראל יתפללו לחיי המלך ובניו. ועיון ברש"י שביאר את החילוק בין ישראל שנחשב צדיק לגוי, משום שלבו לשמים ואם מריעין לו בחייו אינו קורא תיגר על הבורא יתברך אלא תולה את היסורין בעוונותיו. אבל גוי אם אין מיטיבין לו כגמולו קורא הוא תיגר על ה'. וההסבר פשוט, דישראל עושה את מה שעושה באמת בשביל ה' יתברך וגם כשיש לו איזו כוונה נוספת, כגון שיחיה בנו מכל מקום זה דבר צדדי, ועיקר סיבת נתינת הצדקה כי כך הוא רצון השי"ת שיטיב לבריותיו. אבל גוי אינו יכול למסור לזולת ממון אם לא תצא לו מזה תועלת, הרי שאין הגוי יכול למסור לזולת דבר בלי לקבל תמורה לעצמו, וכשאינו מקבל את התמורה, מיד הוא קורא תיגר על הבורא וחוזר בו מעצם הנתינה, לא כ"ש למסור להקב"ה בלי שתתערב בזה שום נגיעה עצמית.

ולפי דברי מון ה"בית הלוי" שעל ידי חיתוך הערלה יוצא הנימול מכלל הגויים שנקראים ערלים, נמצא שתכלית המילה להפקיע מהאדם את כוח "אדעתא

רצון השי"ת מבלי להבין את הטעם. והרחיב שם בבית הלוי בדרך משל כשאדם עושה דבר עבור חברו שביקשו ממנו, עיקר המעשה אדעתא דנפשיה של העושה, שהרי כשעושה את רצונו מכיר הוא בשכלו שחברו נזקק לדבר המסוים לפיכך הוא עושה זאת כדי שיהיה לחברו. נמצא שבשעה שהוא עושה לחבירו הוא בעצם עושה גם עבור עצמו, שהרי נפשו חפצה ומסכמת לדבר וזה נחשב כעושה גם את רצון עצמו. ברם רצון הבורא יתברך נעלה מעל הכל ולפיכך נדרש האדם לעשות את רצון הבורא רק מחמת ציוויו ולא לצרף לזה את דעת עצמו שזה פוגם בעצם השיעבוד. לפי"ז תמימות בדעת היא ממש כתמימות באיברים שאינן עושות רק את רצון הבורא יתברך ולא שומעות ולא רואות דברים האסורים. דהיינו להשתעבד לעשות רק את רצון הבורא יתברך. וזהו מה שכתוב ברש"י, שלם בכל ניסיונותיי לא רק שיעמוד בהם אלא גם כשעושה אותם יעשה זאת רק משום שכך ציווה הבורא ואין לו בעניין יותר מזה.

ומצינו על זה הדרך בדברי מון הגרי"ז זי"ע על התורה (סוף פרשת משפטים) שביאר מה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, דנשמע היינו קבלת הברית וכפי שתירגם אונקלוס "נעבד ונקבל" ברם אם היו משיבים 'נשמע ונעשה' היה הביאור של דבריהם שמתחילה יקבלו על עליהם את הברית ואחרי כן יעשו את מה שצוו מדברי הברית, דבר זה הוא כמו עסק שאדם עושה עם חבירו שמתחילה מתקשרים ביניהם בהסכם שותפות מעין ברית, ואחרי כן עליהם לקיים את הציוויים העולים מתוך הסכם זה, אבל עצם עשיית הברית הייתה לדעת שניהם ומרצונם בלי כל חיוב וזיקה לכך שיהיו חייבים לעשות את הברית הזו.

והשכילו בני ישראל להבין שזו קבלה חלושה, ולפיכך הקדימו לומר נעשה ונשמע, וכוונת דבריהם הייתה לומר להקב"ה שגם זה שיקבלו את הקבלה הוא לא מפני שכך השכילו והבינו, אלא הם עושים זאת מפני שכך הוא רצונו של הקב"ה ורק משום זאת לבד הם עושים כן, והווי קבלת הברית בכלל המצוות שחייבים לעשותם, דעיקר תכלית האדם לעשות את רצון השי"ת בלי שיצרף לכך את דעת עצמו. ועתה מובנים היטב דברי הפסוק, דבתחילת הפסוק אמר לו "התהלך לפני והיה תמים" ורק אחרי כן "ואתנה בריתי ביני ובינך" דהכי כוונת הפסוק, שרצון הבורא יתברך שגם קבלת הברית תהיה בתמימות, כי כך הוא רצון הבורא יתברך ולפיכך תעשהו, ולא מפני שגם כך דעתך ורצונך. דזה כבר פוגם את עצם התמימות.

ועל אותו עניין אפשר לפרש את עניין התמימות שיש במצוות מילה, על פי דברי הבית הלוי [בפרשה] שביאר שיש במילה שני עניינים: א) חיתוך הערלה והוא עניין הסרת החיסרון שיש באדם בעצם הערלה שנתונה בבשרו ונחשבת למום וכפי שמצינו בגמ' בנדרים (דף ל"א ע"ב) "ימאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגוים, שנאמר כי כל הגוים ערלים" ועל ידי הסרת הערלה יוצא הוא מכלל הגוים שנקראים ערלים. ב) מעשה הפריעה היא תוספת

מגיע להם עונש חמור כל כך על ביטול מצוות עשה, בפרט שהגויים כלל אינם מצווים במצוה זו אי"כ מפני מה מגיע להם עונש כה חמור?

וב"זהב מרדכי" מבאר זאת על פי דברי הזוה"ק (פר' אמור) דמצוות סוכה היא "שיבה בצילא דמהמנותא" כלומר מטרת הסוכה להוציא את האדם מעולמו הגשמי כדי שידבק בעולם הרוחני כך יוכל להסתופף תחת כנפי השכינה וזה סותר את כל מהות הגוי, שכל כולו עבד אדעתיה דנפשיה ואין הוא יכול להשתעבד אך ורק לרצונו של הקב"ה ולוותר על כל מה שיש לו, לפיכך הוא אינו שייך למצוה הזו. והנה דברי הגמ' בע"ז מדברים על העולם שלעתיד לבוא בו תהיה הבריאה כולה רוחנית ולא גשמית, מי שלא תהא לו שייכות לרוחניות לא יוכל להיכלל בחיים כאלו, והמבחן לכך תהיה דרך מצוות סוכה שמראה בעליל דכל מי שאין לו שייכות למצוות סוכה שמקשרת את האדם לצילא דמהמנותא, לחסות תחת כנפי השכינה, אין לו ממילא כל שייכות לעולם הבא.

ומהאי טעמא גופא אומות העולם שלא יעלו לעתיד לחוג את חג הסוכות תהיה המגיפה עליהם, אך אין זה בתורת עונש על כך, אלא מבחינתם נסתיים העולם כי מעתה אין יותר חיי עולם הזה חיים גשמיים אלא חיים רוחניים, ולחיים אלו ראויים רק אלו שיכולים לקבל על עצמם את מצוות הסוכה, בזה הם יוצאים מגדר הדאגה רק לעצמיות ולגשמיות, אבל אומות העולם שאינם יכולים לעמוד בכך ממילא מבחינתם הסתיים תפקידם בעולם הגשמי ודו"ק היטב.

ג) האם אברהם היה חייב להיות מהול כדי למות את האחרים?

איתא בפרשה (פר' י"ז פס' כ"ו) **"בעצם היום נמול אברהם וישמעאל בנו"** ופרש"י: בעצם היום הזה שמלאו צ"ט שנה ולישמעאל י"ג שנים נמול אברהם וישמעאל. פשטות דברי הפסוק אומר שאברהם מל את עצמו קודם לזה שמל את ישמעאל בנו.

והנה ברמב"ן הביא דברי רש"י וז"ל "כתב רש"י בעצם היום שמלאו לאברהם צ"ט שנים ולישמעאל י"ג שנים נמולו, ומה טעם להזכיר זה? וגו' ואין טעם נמול אברהם שנמול הוא בתחילה, אבל ישמעאל בנו נמול מתחילה וכל בני ביתו כי כן כתוב (לעיל כ"ג) ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילדי ביתו, ואחרי כן אברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו. (כלומר זיל בתר רישא דמוכח דהסדר היה דראשון נמול ישמעאל ולאחר מיכן כל ילדי ביתו ורק לאחר מיכן אברהם והטעם כי אברהם נזדרז במצות המילה שלהם תחילה ומל אותם מעצמו, או שזימן להם מוהלים והוא עומד עליהם ואחר כל מל את עצמו, שאילו הקדים מילתו היה חולה או מסוכן בה מפני זקנותו ולא היה יכול להשתדל במילתם.

ברם בדברי התנחומא (פר' וירא ס"ב) "תנא והיה דמו של אברהם מטפטף כשמל ישמעאל וכל אנשי ביתו"

דנפשיה קא עביד" וכל זמן שיש לאדם את הערלה בגופו אינו יכול להשתעבד לקב"ה כליל כמו גוי, ורק על ידי המילה מקבל הוא את הכוח להשתעבד לעשות את רצון השי"ת בתמימות, נמצא דכל ג' העניינים הם אחד, כי תמימות בדעת תמימות באיברים ותמימות במילה יש לה עניין אחד, להשתעבד בשלימות לקב"ה ולעשות את רצונו יתברך כי כך אמר וציווה בלי כל כוונה נוספת.

נמצא דהמבדיל הגדול בין ישראל לגוי הוא דישראל משעבד את עצמו באופן מוחלט לבורא ועושה רצונו בלי לתת דעת מה יצא לו מזה, אבל גוי כל מהותו דעושה כל פעולותיו מתוך נתינת דעת מה יצא לו מזה. ודברים אלו מובלטים בגמ' (שבת דף לא ע"א) מעשה בנכרי אחד שבא לשמאי אמר ליה גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני לומד על רגל אחת (כלומר רק דבר אחד שבמהותו יהיה שורש כל התורה) דחפו באמת הבניין שבידו. בא לפני הלל גייריה, אמר לו "דעלך סני לחברך לא תעביד" זו היא כל התורה כולה, ואיך פירושה הוא, זיל גמור. וצריך להבין למה בחר הלל דווקא דבר זה ולא את אחד מעיקרי הדינים שצריכים לומר לגר בעת שבא להתגייר כפי שמובא בגמ' ביבמות (דף מ"ז ע"א).

ברם יש לומר דהלל בא לגלות לגוי את יסוד הגירות שהוא לצאת מהכלל שמאפיין את הגוי שהכל אדעתא דנפשיה קעביד, ואת זה הוא צריך לשבור עם הכלל של כל דעלך סני לחברך לא תעביד, כי מעתה עליו לחשוב על זולתו כל הזמן, מה יכול להפריע לו וכל מה שמפריע לשני ימנע מלעשות, אפילו אם לו עצמו תצא מכך פסידה, וזה אבן הבוחן אם הוא שייך כלל לגירות כי זה הקו המבדיל בין יהודי לגוי. ויש להביא לזה מעין ראיה מהגמ' ביבמות (מ"ז ע"א) גבי גר שבא להתגייר מודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. ויש להבין מה השייכות של מצוות לקט שכחה ופאה לענייני הגירות עד שמיד שרוצה להתגייר צריכים להודיע לו אותן? ברם לפי מה שנתבאר הדברים מבוארים היטב, דמודיעים לגר שיש בישראל מצוות ממוניות שכלל אין שייכות לו רק לעניים ואם ברצונו להתגייר צריך הוא להפוך את טבעו לחשוב קודם על עצמו, להיות מעתה אדם שחושב קודם על זולתו, מצוות אלו הן אבן הבוחן לדעת אם הקבלה שלו אמיתית, כי גוי בטבעו אינו יכול לתת לזולתו דבר אם לא תצא לו מזה נפקמ"נ.

ובזה ניתן לבאר את דברי הגמ' בריש ע"ז (דף ג' ע"א) דלעתיד לבוא יבואו ויאמרו אומות העולם לפני הקב"ה מפני מה בחר בעם ישראל ולא בהם, אם היה נותן להם מצוות אף הם היו מקיימים זאת. אומר להם הקב"ה מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה, מיד כל אחד עושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר להם חמה בתקופת תמוז וכל אחד וחד מבעט בסוכתו ויוצא. ויש להבין מפני מה נבחרה מצוות סוכה מכל המצוות? עוד תמיהה יש לעורר, מהפטרות יום ראשון של סוכות (זכריה פרק י"ד) בו נאמר כי האומה שלא תעלה לחוג את חג הסוכות בירושלים תהיה עליה המגיפה. וצ"ע מפני מה

מכלל בני נח להיות יהודים גמורים כך אברהם אבינו עצמו היה במילתו גר ובכך יצא מכלל בני נח לגמרי, ולפי"ז לכאורה קודם מילתא הייתה על אברהם דין ערלות דגויות דכל הגוים ערלים, אי"כ שפיר כתב הי"אור החיים" הקדוש דלא היה אברהם כשר למול את ישמעאל, דכתיב המל ימול, דצריך שהמל שיהיה הוא עצמו נימול. ברם לפי"ז יש לתמוה, בדברי הרמב"ן עצמו דמשמע שאברהם עצמו לא מל בתחילה אלא ישמעאל נימול בתחילה וכן כל בני ביתו ורק אחרי כן מל אברהם את עצמו משמע שהיה לאברהם את היכולת למול את בני ביתו אף שהוא עצמו עוד לא היה יהודי וצ"ע.

והנה פליגי פרש"י ור"ת [בריש פרק הערל] גבי ישראל שמתו אחיו מחמת מילה אי הוי ליה תורת ערל לענין אכילת תרומה וקדשים, דעת רש"י דהוי ערלה לענין תרומה וקדשים, דהרי הוא מציאות ערל ומה לי שאנוס הוא במצוה מכל מקום שם ערל עליו. ברם ר"ת פליג עליה וס"ל דכיון דאנוס הוא במצוה דמי לערלה שלא בזמנה שאין לה שם ערלה אף לענין תרומה וקדשים. ברם רש"י מחלק, דלא דמי לערלה שלא בזמנה (כגון בתוך ח' ימים) דהתם אין בשום ענין שם ערלה עליו, אבל ערל מחמת מילה הרי הוא ערל דהוי כבר זמן רק דיש איזשהו אנוס וזה לא מפקיע מיניה שם ערלה. ולכאורה נראה היה לומר בשיטת רש"י דאע"ג דערלה כזו מחשיב ערלה לענין פסלות באכילת קדשים ומכל מקום אינו נפסל למול אחר ולא מחסר בשם המל ימול דהרי חזינן בגמ' בע"ז דמי שמתו אחיו מחמת מילה לא נפסל לענין למול.

ולשיטת ר"ת דערל שמתו אחיו מחמת מילה לא חשיב ערל לענין קדשים, לכאורה לא כ"ש דכשר הוא למול אחרים כדאיתא בגמ' בע"ז, ברם יש לדון מי שהוא ערל שלא מחמת אנוס אם הוי כשר למול, דאין להביא ראיה ממה שהקל ר"ת למי שהוי ערל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה והוא הדין כל ערל שכיון שהגמ' בע"ז אומרת שערל בשר דישראל נחשב מהול ואין בזה פסול אי"כ גם סתם ערל גם יכשר, דיש לומר דהגמ' בע"ז מיירי רק באופן שהיה ערל מחמת שמתו אחיו מחמת מילה דכיון דהוי אנוס לא חשיב פסול, אבל היכא דשלא מל כלל התם הוי ערלה גמורה ואף שהוא מזרע מולים מכל מקום הוא עצמו חשיב ערל גמור כיון שלא מל ולכו"ע הוי ערל גמור שפסול למילה.

ולפי"ז שפיר י"ל בדברי האוה"ח הקדוש זי"ע דלפיכך אברהם מל את עצמו לפי שקודם לכן היה פסול למול את האחרים ואע"פ שנתגייר אברהם קודם שמל על ידי קבלת עול מצוות ולא היה עליו תורת ערלות דגויות מכל מקום כיון שנצטווה עתה על המילה הוי עליה ערלות דמילה, דכל עוד שלא מל הוי ערל דמילה, וכה"ג אי אפשר יהיה למול את אחרים כפי שנתבאר.

והנה ב"ברכת שמואל" (יבמות סי' י"ח) העלה דבישראל שמתו אחיו מחמת מילה דלרש"י חשיב ערל לענין תרומה וקדשים מכל מקום יש לו דין מהול לענין המל

הרי שלדעת התנחומא מל אברהם עצמו תחילה קודם לישמעאל וילידי ביתו והדברים מתבארים בתוך דברי האוה"ח הק' (פס' כ"ג) דלפיכך מל את עצמו תחילה ורק אחרי כן את בניו, משום דכתיב המול ימול שרק מי שמהול יכול למול את האחרים לפיכך היה אברהם צריך למול עצמו תחילה.

ואיתא בגמ' בע"ז (דף כ"ז ע"א) איתמר מניין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה, רב אמר ואתה את בריתי תשמור, ור' יוחנן המול ימול, ואמרין התם מאי ביניהו? ערבי מהול וגבעוני מהול איכא ביניהן למ"ד המל ימול המילה כשרה, ברם למ"ד דילף ליה מאת בריתי תשמור המילה פסולה. ברם הקשו בגמ' התם היאך הוי המילה כשרה למ"ד המל ימול, והתנן קונם שאיני נהנה מן הערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עכו"ם, אלמא דכל הני מולי עכו"ם הוו ערלים, דערלות היא מציאות של עכו"ם ולא דווקא ערלה בפועל, ואמרה הגמ' שם נפקמ"נ במי שלא נימול שמתו אחיו מחמת מילה ולא נימול ועתה מל אחרים, למ"ד את בריתי תשמור איכא (כיון שזה שלא מל הוי אנוס גמור) אבל למ"ד המל ימול ליכא והוי המילה פסולה. והקשו בגמ' אמאי למ"ד המל ימול הוי המילה פסולה והתנן קונם שאיני נהנה ממולים, אסור בערלי ישראל ומותר מולי עכו"ם, הרי לן דערלי ישראל אף שאינם נימולים במציאות כמאן דמולים הוו, יעוי"ש מה שביארו. עכ"פ מדברי הגמ' הנ"ל דהמל ימול פוסל עכו"ם לחלוטין אפילו אם יהיה מהול ואין זה תלוי בערלה בפועל, אלא נכרי נקרא ערל בעצם מחמת דהוא גוי ואילו יהודי הוי נמול במהותו וכל הדין ערלה שלו הוא פסול בקרבנות, דהתם איכא פסול ערלת בשר שנתון בבשרו, אבל לגבי פסול למול אין ערלות בפועל מהווה פסילה לעשות מילה.

וכיון שכן יש לתמוה בדברי האוה"ח הק' שהבאנו לעיל דאברהם כל זמן שלא מל לא היה יכול למול את ילידי ביתו והלא לא עצם ערלות דמילה הוי סיבה לעכב את המילה אלא ערלות לב ואברהם אבינו עוד קודם שמל כבר שמר תורה ומצוות.

ברם יש מקום לומר, דכל כניסתו של אברהם אבינו לכלל גירות הוי במילה זו וקודם לכן הוי בן נח ממש, ובעשיית המילה הייתה מילת גירות, והכי איתא במכילתא (משפטים פ"ח) חביבין הגרים שלא מל אברהם אבינו אלא בן תשעים ותשע שנים, שאילו מל בן עשרים שנים או בן שלושים לא היה גר יכול להתגייר אלא בפחות מבן לשלושים לפיכך גלגל המקום עמו עד שהגיע לתשעים ותשע שנים שלא תנעול דלת בפני גרים הבאים. הרי לן דמילת אברהם הייתה מילת גרות, ולפיכך י"ל דקודם שמל הוי מילתו כשל בן נח שפסול ואינו ראוי למול את ילידי ביתו ואת ישמעאל עד שהוא עצמו ימול ותחול עליו מילת גרות ואז יהיה בגדר המל ימול ואת בריתי תשמור. והכי גם משמע מדברי הרמב"ן [בסוף פרשת אמור] דמעט שבא אברהם לברית היו ישראל בבחינת ובגוים לא יתחשבו כיון שהו אומה בפני עצמה. הרי לנו דכמו שגרים יוצאים על ידי מילתם

יכול לעשות הטפת דם ברית אלא דיש לומר עוד דכל עוד שלא נצטווה אסור לו לחבול בעצמו ולפיכך המתין לציווי של מילה כדי שיעשה זאת ברצון השייית, וכיון שלא יכול היה למול קודם לכן לא היה יכול להתגייר, לפיכך המתין עם גירותו עד שעה שיצווה על כך, משא"כ כל הגרים שאצלם לא היה זמן מסוים שבו יצו על הגירות והמילה לפיכך גייר אותם קודם לכן.

וצ"ל דמילה דגירות היא מחפצא אחרת, דאלי"כ הרי קודם שנצטווה אברהם על המילה ועל מילת בני ביתו אי"כ לא היה כזה מושג של מילה ואי"כ היאך נכנסו לגירות אם לא הייתה כלל מילה? אלא ודאי שזו מצווה אחרת לפיכך לא המתין אברהם עם אותם גרים עד שיצווה על המילה).

ואין לתמוה דהנה לשיטת רש"י (סוטה דף י"ב ע"ב ד"ה לרחוץ לטבול שם לשם גירות) דנראה דאף קודם מתן תורה היו דיני הגירות בנשים בלא שינוי, ברם אפשר דכל זה רק הוי כלפי נשים דטבילתן במקום מילה באנשים, לפיכך צריכים היו למעשה מסוים שיחיל עליהן שם גירות לפיכך אף קודם מתן תורה היה זה המעשה שדרכו נכנסו לגירות, אבל אצל אנשים עוד לא נתחדשה הלכה של טבילה לשם גירות דהוא מכלל מעשה הגירות והייתה על כן רק מילה לחוד לצורך קיום מעשה הגירות ועל כן יש לומר שגם בזמן אברהם הייתה מילה לשם גירות וכולם נתגיירו קודם מתן תורה רק על ידי מילה לשם גירות. כיון שכן שפיר יכול היה אברהם למול את עצמו משום דמילתו וגירותו חלין ובאין כאחת, ודו"ק היטב.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

ד) למה לא מל אברהם עד שנצטווה

ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו (יז),
(כד)

ידועה הקושיה למה לא מל אברהם אבינו עד שנצטווה על המילה, הלא אברהם קיים את כל התורה כולה (יומא כ"ח ע"ב), ואמנם המהרש"א (יבמות ק' ע"ב וב"ב ט"ז ע"א) כתב דבאמת רק אחר שנימול קיים את כל התורה, אכן בילקוט שמעוני ירמיהו רמז שכ"א איתא: "בא וראה כמה גדולה כחה של מילה **שלא הניח אברהם מצוה שלא עשאה** שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', ולא נקרא שלם עד שמל עצמו שנאמר התהלך לפני והיה תמים וגו'", הרי להדיא שגם קודם המילה קיים אברהם את כל המצוות.

והרבה תירוצים נכונים נאמרו לקושיא זו בראשונים ובאחרונים, אך לפי רוב התירוצים עדיין צ"ב למה הניח לו הקב"ה להיות ערל עד אז, ואף שיש במדרש טעם לזה ללמד את הגרים שאפשר להתגייר גם בזקנותם, מ"מ קשה לומר שאברהם שזכה לנבואה היה ערל, ועוד קשה דלפ"ז לא יכל אברהם אבינו להקריב את כל הקרבנות דהא ערל פסול להקרבה, ואמנם זה אפשר ליישב ששם שנולד מהול הקריב אז את הקרבנות, כמ"ש והוא כהן לאל עליון, ומתרגם "והוא משמש קדם אל עילאה", ואף דמבואר בנדריים ל"ב ע"ב ובמדרשים שכשהקדים שם את ברכת אברהם לברכת המקום העביר הקב"ה את הכהונה לאברהם מ"מ גם אז עדיין שם היה בכור ואז היתה העבודה בבכורות, (וגם בלאו הכי זר כשר בבמה), אמנם עדיין קשה דלפ"ז לא יכל אברהם להקריב ולאכול קרבן פסח עד שנימול.

ימול, כיון שזה שאינו מל עצמו הוי מחמת אונס. מבואר בזה בדבריו דישראל שלא מל את עצמו כשמחויב למול את עצמו בודאי יהיה פסול למול אחרים דהוי ערל כלפיהו ורק במתו אחיו מחמת מילה איתא בגמ' דכשר למול, ואף לשיטת רש"י דמתו אחיו מחמת מילה חשיב ערל כלפי תרומה וקדשים אבל כלפי מילת אחרים שפיר חשיב מהול ויכול למול.

לפ"ז? אתי שפיר שיטת האוה"ח הקדוש אף לשיטת רש"י דלכולי עלמא הוי ערלות דמילה פוסלת למול אחרים, דכל שהוא ערל פסול בין אם הוא ערל מחמת גויות ובין אם הוא ערל מחמת חיוב מילה אין הוא יכול למול אחרים, לפיכך שפיר חייב היה אברהם למול את עצמו קודם שמל את האחרים.

אלא דצריך עיון היאך מל את עצמו והלא הוא גופא ערל ומה לי אחרים שפסול לעצמו? אמנם איתא ברש"י ישן "בהמולו נטל אברהם סכין ואחז בעורלתו ורצה לחתוך והיה מתיירא, שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו שנאמר "וכרות עמו הברית" לו לא נאמר אלא עמו" ולכאורה לאחר שהקב"ה סייע אי"כ לא עשה ממש מעשה מילה אלא העיקר נעשה על ידי הקב"ה ולפיכך לא נפסלה מילתו, ברם אין בזה די, דמשמע דרק מחמת חולשתו לא היה יכול למול את עצמו ולפיכך הוצרך לסיוע משמים, אבל לולי כן ראוי היה לחתוך בלא סיוע, וזה גופא צ"ע, היאך מותר היה לו לחתוך את ערלתו.

וב'גבורת יצחק' (סי' י"ז) כתב לתרץ הקושיא על פי דברי המנ"ח (מצוה ב') שהעלה דאף שגוי שבא להתגייר אינו יכול למול את עצמו דהא אכתי גוי הוא ואין מעשהו נחשב למעשה מילה, כל זה דווקא אם לא טבל קודם לכן, אבל אם טבל ואח"כ מל, לשיטת הראשונים ז"ל דטבילה ואח"כ מילה נמי מהני בגר, אם טבל וקיבל עליו עול מצוות קודם מילה מותר לו למול את עצמו, דחשיבא מילתו וגירותו באין כאחת, וממילא מילתו הוי מילת ישראל ולא מילת גוי. ולפ"ז אפשר לומר דאברהם טבל את עצמו מקודם ואח"כ מל עצמו, ובכה"ג הוי מילתו וגירותו חלין כאחת ושפיר יכול היה למול את עצמו. ואפשר שאפילו לשיטות דבעינן מילה לפני טבילה לא תקשי, דבתוס' (שבת דף קל"ה ע"א ד"ה לא נחלקו) העלו דדין טבילה של גרות לא נתחדש רק במתן תורה ולפי זה יש לומר דקודם מתן תורה נתגיירו רק במילה לחודא בלא טבילה וממילא שפיר יכול היה אברהם למול את עצמו וחל גיורו יחד עם טבילתו.

(ואין לתמוה למה לא גייר את עצמו קודם לכן), שהרי גייר שנים רבות את הגרים ואם הוא לא מל הרי לא היה גר ואיזה עניין יש לגייר אחרים כשהוא עצמו לא יתגייר? דיש לומר כפי שכבר תירצו האחרונים על הקושיא הידועה, למה המתין אברהם על המילה עד עתה ולא מל מיד כפי שקיים את כל המצוות, כיון שרצה לקיים את המילה כדין מצווה ועושה ולא כפי שאינו מצווה ועושה וכיון שאם ימול לא יוכל תו לעשות מילה (אמנם היה

ואמנם אפשר לחלק, דהא דמבעיא לן אי תינוק תוך זמנו היו ערל, היינו דוקא בתינוק שנולד אחר שנצטווה אברהם על המילה, דאמנם לדידיה לא הגיע זמן המילה אמנם עיקר מצות המילה כבר ישנה בעולם, א"כ אפשר דגם הוא כבר צריך להימול אלא שעדיין א"ל למולו, ולכן היו ערל, אולם לפני שנצטווה אברהם על המילה, הרי לכל העולם עדיין לא הגיע זמן המילה, ובכה"ג י"ל דודאי דלא היו ערל.

ושוב מצאתי בשנים מגדולי האחרונים שמבואר מדבריהם ג"כ שעד אז היה אברהם נחשב כערל בתוך זמנו, וכדברינו, אלא דהם כתבו זאת מטעם אחר, כדלהלן:

דהנה תיכף אחר שנצטווה אברהם על המילה נאמר "ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלקים לאמר", ופירש"י בשם ברייתא דר' אליעזר שנפל על פניו ממורא השכינה, שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקודש נצבת עליו, וכ"ה בת"י כאן, ולכא' קשה הא הרבה פעמים דיבר עמו ה' קודם שמל ולא כתוב שנפל על פניו, וביאר המשך חכמה שהוא משום שעד עתה היה נחשב כערלות שלא בזמנה שאינה ערלה, ולכן עד עתה לא היתה הערלה מאוסה ורק כאן שנצטווה למול ממילא נחשב ערל ולכן היה צריך ליפול על פניו ממורא השכינה.

ובספר דברי שאול להגרי"ש נטנזון בהשמטה לפ' וירא [בשם הגאון מו"ה ליביש אב"ד סטאניסלב] לפרש מה שנאמר בסוף נבואה זו "ויכל לדבר אתו ויעל אלקים מעל אברהם" וצ"ב הא הרבה פעמים דיבר הקב"ה עם אברהם ולמה רק כאן כתוב כך, וביאר דהוא משום שערלה שלא בזמנה לא מעכבא ולכן עד שלא נצטווה על המילה לא היה מעכב הערלה שלא יוכל לסבול קדושת השכינה המדברת עמו, אך כאן שנצטווה על המילה ממילא בא זמנו והיו ערל, ולכן כאן כשנגמרה הנבואה תיכף נסתלקה השכינה מעליו.

ומבואר מדבריהם שהיה לאברהם שם ערל גם לפני שנצטווה על המילה, ודלא כהגרי"ז, אלא דעד שנצטווה היה בגדר ערל בתוך זמנו שאינו צריך למול, והיינו כמשנ"ת, אלא דהם פירשו טעם הדבר משום דעדיין לא נצטווה, ולפ"ז עדיין יש מקום לשאול דאמנם מצד ההלכה לא היה מצווה אך מ"מ מצד המעלה של קיום התורה עד שלא ניתנה נמצא דהיה נחשב כערל גמור, שהרי לפי דין התורה כל תינוק אחר יום השמיני הוא ערל גמור, (ועי' מה שנכתוב לקמן בשם שו"ת יהודה יעלה), אמנם לפי דברינו מבואר שפיר.

והנה איתא בפדר"א פכ"ט שאברהם נימול ביוה"כ, ולכא' קשה הא מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויו"ט.

ואמנם איתא שם ג"כ ששם בן נח מל אותו ואת ישמעאל, וביאר בחידושי הגרי"ז עה"ת דמשום דמילה שלא בזמנה לא דוחה יוה"כ לכן לא מל אברהם בעצמו אלא קרא לשם שימול כיון שלשם לא היה דין ישראל, אכן בשכל טוב פרשת לך לך כתב: "וראיתי בברייתא דר"א ששלח אברהם וקרא לשם בן נח שהיה כהן ותמים שנולד מהול, והודיעו מה שנצטווה, והוא עמד ומל את אברהם, שנא' נימול אברהם, ומשמע על ידי אחרים, ודומה לדבר כאשר הם נמולים, ואברהם מל את ישמעאל ואת כל זכרי ביתו שנא' ויקח וגו' וימל את בשר ערלתם, וכתב נימולו [אתו] על ידו", הרי דגירסתו בפדר"א היתה ששם מל רק את אברהם אך את שאר בניו מל אברהם בעצמו, [וכן משמע פשטיה דקרא דכתיב: "ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו וגו' וימל את בשר ערלתם", ולגירסת הפדר"א שלפנינו צ"ל דכיון דשלוחו של אדם כמותו הוא כאילו מל בעצמו], ולפי גירסתו הדרא קושיא לדוכתה, איך מל אברהם את ישמעאל ואת כל ילידי ביתו ביוה"כ הא מילתם ג"כ היא מילה שלא בזמנה ואינה דוחה יוה"כ.

ובנדרים ל"ב ע"ב אמרינן: "אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעדה, אמר שמא יש בי דבר מגונה, כיון שאמר לו ואתנה בריתי ביני ובינך נתקררה דעתו", וצ"ב טובא למה נתקררה דעתו, הא לכאורה באמת עד עתה היתה בו ערלה שהיא דבר מגונה.

ובשם הגרי"ז איתא דעד שלא נצטווה אברהם על המילה באמת לא היה ערל, דאכתי לא היה לזה שם "ערלה" כלל, ולפ"ז ניחא הכל, אמנם תי' זה לכאורה תמוה, דהא הרבה מאוד מצוות ואיסורים תלויים בחלויות, כגון ס"ת, תפילין, ציצית, מזוזה, מצה, שאם נעשו שלא לשמה או ע"י מי שאינו בר חיובא אינם כלום, וגם כל המצוות שצריכות כוונה, צריך שיחול על הפעולה שם "מצוה", ובלא זה אינו כלום.

והנה שיטת ר"ת בתוס' חגיגה ד' ע"ב וזבחים כ"ב ע"ב דמתו אחיו מחמת מילה לא היו ערל כיון דהוי אנוס, והנה כתב השפתי חכמים ר"פ וירא בשם מדרש שאברהם מל את אשכול וענר ומתו אמר לו ממרא לא יתקיימו אותם שתמול עד שתמול עצמך, ובחזקוני שם כתב: "וי"א אף ענר אשכול וממרא נמולו כדאיתא באגדה ענר אשכול וממרא כולם מתו בדבר המילה", ולפ"ז י"ל דגם אברהם עצמו היה לו סכנה למול אילו היה מל לפני שנצטווה, כי רק בצווי המילה לאברהם נתחדש לאברהם הכח לעשות מילה ללא סכנה, אמנם עדיין קשה לשיטת רש"י יבמות ע' ע"א ותוס' שם דערל שמתו אחיו מחמת מילה ג"כ היו ערל, וא"כ ה"נ אף אי הוה סכנה למול מ"מ היו ערל.

ונראה לומר בדרך אפשר, דהנה בב"ר בפרשתנו (מ"ו ב') איתא: "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, זמן היה לו לאברהם אימתי שניתנה לו מילה שנאמר בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו", ולכאורה צ"ב, מה חידש המדרש בזה הא ודאי שכל דבר היה בזמן שהיה, אמנם הנה ידוע מה שכתב האבודרהם דבעשרה בטבת מתעניין אף בשבת משום דכתיב בה בעצם היום הזה, ואיתא בשם הגר"ח לבאר דבשאר הצומות יש רק דין "צום הרביעי" "צום החמישי" וכיו"ב אך אין דין שיהיה ביום מסויים בחודש, לכן ניתן להדחות, אך בעשרה בטבת שכתוב "בעצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים" שם יש דין שהצום יהיה דוקא באותו יום, ולפ"ז נראה לומר דכוונת המדרש היא שהמילה לא סתם נזדמנה ביום זה אלא היתה ממש מדיני אותו יום, וכמו שזמן תקיעת שופר הוא ברה"ה וזמן אכילת מצה הוא בליל פסח, כך אותו יום היה זמן מילתו של אברהם, ויליף לה מדכתיב "בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו", הרי שזמן המילה היה בעצם אותו היום, ולפ"ז נמצא דבתורה עצמה מבואר דזמן המילה דאברהם ובניו ביתו לא הוה כמו זמן המילה של כל ישראל שהוא ביום השמיני ללידתם, אלא זמן המילה שלהם היה דוקא באותו יום שנצטווה אברהם, וקודם לכן היה דינם לגבי זה כמו כל תינוק בשבוע הראשון ללידתו, שעדיין לא בא זמן המילה שלו כלל.

והנה ביבמות ע"א ע"א איתא: "בעי רב חמא בר עוקבא קטן ערל מהו לסוכו בשמן של תרומה ערלות שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא" כו', ובהמשך הסוגיא מבואר דאי בכה"ג היו ערל לענין תרומה, הוא הדין דהוי ערל לענין פסח, ע"ש, והרמב"ם הלכות תרומות פ"א ה"ז פסק: "אבל סכין את הקטן בשמן תרומה בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל", אמנם התוס' שם בריש הפרק, ועוד, כתבו דלא איפשטא האיבעיא בזה.

ולפ"ז לשיטת הרמב"ם י"ל דעד אז שפיר הקריב אברהם קרבן פסח, דהא לא היה ערל כלל, כשם שתינוק בתוך זמנו אינו ערל, אמנם אכתי קשיא לשיטת התוס' הנ"ל דערל תוך זמנו הוי בעיא דלא איפשטא, וכן ס"ל שם דאף אי הוה לו סכנה למול היו ערל, א"כ לכאורה עד אז היה אברהם ספק ערל.

הוא ערל, ורק מצד הבחינה העל טבעית של עם ישראל ראוי לנו להיות מהולים, וזה יש לתינוק רק ביום השמיני.

והנה כתב רש"י בפסוק ויוצא אותו החוצה "אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאיך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן", וכ"כ עוד ראשונים שם, וכע"ז הוא בב"ר בפרשה דידן פמ"ד י', ולפום ריהטא אפשר לפרש שהשם הוא רק שינוי המזל, ואחר שנקרא אברהם גם ע"פ המזל הוא ראוי לבן, אמנם בתנחומא שופטים סי' י"א איתא: "אל הקב"ה צא מן המדה אברם אינו מוליד אברהם מוליד שרי אינה מולדת שרה מולדת, ויוצא אותו החוצה אל הרי אתה למעלה מן המזל מי גדול ממי לא אתה שאתה למעלה ממנו", וצ"ב למה צריך את שניהם, ועל כרחך דהפירוש הוא שבזמן שנקרא אברם היה תחת הנהגת המזלות אולם משעה שנקרא אברהם עלה ונתעלה למעלה מן המזלות.

וטעם הדבר הוא, שמשמעות השם אברם הוא אב לארם, כי אז היה נחשב חלק מן האומה הארמית שהיא אחת מהשבעים אומות שהם תחת ממשלת הכוכבים והשרים, אך משמעות השם אברהם הוא אב המון גוים, דהיינו שהוא אב לכל הגוים כיון שעתה הוא מעל כל המזלות, ושייך לבחינה העליונה המנהגת את כל המזלות.

והנה שינוי השם מאברם לאברהם היה ממש לפני שנצטוו על המילה ובאותו יום ממש מל, כמבואר בתורה, והנה ידוע שהטבע מונהג ע"י הכוכבים, ורק בישראל שהם מעל הטבע נאמר אין מזל לישראל, ולפ"ז נמצא שכל השנים שהיה נקרא "אברם" היה בדרגת הטבע שהיא בבחי' המספר שבע, וכמו תינוק בשבוע ראשון ללידתו, אך לאחר שנקרא "אברהם" נתעלה לדרגה על טבעית, בבחי' יום השמיני, ואז היה ראוי למילה.

ובשו"ת יהודה יעלה יו"ד סי' רנ"ג תי' דכיון דנצטוו על המילה רק באותו יום ה"ל מילה בזמנה, (ואולי גם המשך חכמה והדברי שאול הנ"ל נתכוונו לזה), וכ"כ השד"ח מערכת ז' כלל ב' דמילת אברהם היתה מילה בזמנה, אך דבריהם צ"ב דמה בכך שנצטוו באותו יום הא לא נאמר לו למול דוקא באותו יום, ולכא' הוי רק רק כמו כל מילה שלא בזמנה שאסור להשהותה לחינם, אך מ"מ אינה דוחה שבת ויו"ט.

אמנם אם כנים דברינו דלעיל, שאותו יום היה הזמן האמיתי של מילתו של אברהם, נראה דניחא שפיר, דהא במילת בני ביתו של אברהם ג"כ כתיב "וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה", הרי דאז היה זמן המילה שלהם, וא"כ באמת הויא מילה בזמנה ודוחה יוה"כ.

(יש שכתבו דזה סותר למש"כ בחי' ר' חיים הלוי פ"א ממיילה שהמילה שנאמרה לאברהם לא דוחה שבת, ולענ"ד י"ל דהגר"ח כתב זאת רק על "ביום השמיני" דכתיב אצל אברהם, ויש לבאר דשם אי"ז מדיני היום וניתן להדחות, אך "בעצם היום הזה" ודאי הוי מדיני אותו יום ושפיר הוי מילה בזמנה)

שוב ראיתי במחברים בשם ספר המעלות לשלמה למהר"ש לניאדו דרוש ג' למילה, שהקשה על הפדר"א כנ"ל ותירץ ממש כמו שתירצתי ע"פ המדרש דמילת אברהם נחשבה למילה בזמנה, וברוך שכינותי.

ובעיקר מה שביארנו דעד שנצטוו לא היה אברהם נחשב ערל כלל, נראה בס"ד לתת לזה טוב טעם ודעת בדרך דרוש, דהנה ידוע מה שביאר המהר"ל (נצח ישראל פ"ט, תפארת ישראל פ"ב ופ"ט) דמה שמילה היא ביום השמיני היינו משום דהמספר שבע הוא בבחינת הטבע, כי העולם נברא בשבע ימים, ויום השמיני רומז לבחינה העל טבעית [וכן מטעם זה התורה ניתנה אחר שבע שבועות, כיון שהיא על טבעית, ולכן היה לכהן גדול ח' בגדים, ועל ידו נעשה נס חנוכה ח' ימים], וכן האדם בטבע

”נחשבה”-הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט”א

ויאמר ה' אל אברם לך מוארץ וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. הנה ציווי ה' לפרוש מן העולם ומשכניו ומבית אביו וללכת עם הקב"ה.

והנה שמעתי ממו"ר הגרא"מ זצוק"ל שיחה, על תפילת רבי נחוניא בן הקנה שבתחילה התפלל שלא יארע דבר תקלה ולבסוף נתן הודאה על חלקו. והקשה מו"ר זצוק"ל מדוע לא ביקש שלא יארע תקלה בסוף, שהרי כאשר יוצא מבית המדרש, הרי הוא נכנס לעולם הזה, ומכ"ש, אם כאשר נכנס לבית המדרש צריך להתפלל שלא יארע דבר תקלה, בכניסתו לרשות שחויץ לבית המדרש על אחת כמה וכמה.

וצריך לומר בזה-אמר מו"ר זצוק"ל- שאי אפשר להתפלל כאשר נכנס לעולם הזה שלא יארע תקלה על ידו, והדרך היחידה לצאת ולא להיות מושפע היא כאשר נתן הודאה על חלקו, שאם נתן הודאה על חלקו, הרי הוא מבין שהוא שונה, ואינו מושפע כלל מהסביבה.

ונראה שאולי יש מקום לומר עוד בעניין זה, שהתפילה באמת צריכה להיות שלא יארע תקלה בבית המדרש, ואם זוכה ללמוד בבית המדרש בלא שום מכשול וטעות, אזי אם נתן הודאה על חלקו, הרי הוא נשאר בבית המדרש, גם כאשר יוצא ממנו. וזו מדרגת אברהם אבינו שגם כאשר יצא חלק עם הקב"ה אל הארץ אשר יראנו, והיינו שאברהם אבינו מקבל הוראות רק מהקב"ה, וכך כתיב, וילך אברם כאשר דיבר אליו ה', כלומר שכך היתה כל ההליכה, כאשר דבר אליו ה'.

והנה למדנו שני דברים, חדא כמה סייעתא דשמיא צריך בתוך בית המדרש, והב' כאשר נמצאים-לכאורה בחוץ-עדיין להשאר בפנים, וזהו על ידי שנתן הודאה על חלקו, והבן היטב.

והנה מקובל בכל תפוצות ישראל לדורותיהם, שבכל התונה ישנו מסדר קידושין, ואף שבהרבה מקרים החרתן עצמו תלמיד חכם, וגם המחותנים, עם זאת מבקשים הם רב מסדר קידושין, וכל כך למה. שזהו זמן גורלי שעוסקים בבנין בית יהודי, ורוצים שהכל יעשה כדת וכדין, וכדת משה וישראל, ולכן מבקשים רב תלמיד חכם שיוודע בטיב קידושין שינהל הקידושין והנישואין, אמנם עלינו להבין שהרצון להביא את הרב, הוא בכדי לוודא שהכל נעשה, כאשר דבר אליו ה', והרב מגלה לנו את רצון השם, וכך נלך לבטח בדרכינו.

ואשרי האיש שאצלו בכל יום ויום הוא נהג באחריות כיום התנתנו, והואג לעשות הכל כאשר דבר אליו השם, ואשרי חלקו, וכך אנו אומרים בראש השנה, אשרי האיש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ כד, וכך גם אומרים כל יום בתפילת שחרית, אשרי איש שישמע למצוותיך ותורתך ודברך ישים על לבו. ועל זה אמר אליהו הנביא בתנא דבי אליהו, שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב.

והנה כבר שאלו, וכי יכול האדם להשלות עצמו, להגיע למעשי אברהם יצחק ויעקב. אמנם יש לפרש, שלמרות שאין אנו משלים עצמינו להגיע לאפס קצתו של מדרגת האבות הקדושים, אולם צריך לדעת את הכיוון, והכיוון הוא לצאת בעקבי הצאן ולחוש את תחושת האחריות בכל מעשה ולהתקרב אפילו במשהו לדרכי ישרים, וזה יעזרינו עד כבוד שמו.

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק ג' "האמת יוצאת לאור"

תקציר: שלמה זלמן פינקלשטיין מוצא בביתו סוד שעמל לפצחו, הוא גילה במגירת אביו שעון כיס יקר העשוי זהב טהור שניתן לאביו כחזקת בשנת תרמ"ז, ואילו הנישואין ידעו לו התקיימו בשנת תשי"ג, הוי אומר חמש עשרה שנים היו הוריו מאורסים דבר שאין לו אח ורע בעולם. הוא הופך את הבית ומוצא מחברת עבה מכותרת וחתומה עם המילה החמורה "בחדר"ג" מה שמגביר את החידה ומעצימה, הוא לא מספר אותה לאחיו, אבל הסוד הזה מגביר בו את המתח הוא חש צורך לתשאל את הוריו ומחכה בקוצר רוח שישבו מביקור בארה"ב.

ירושלים כ"א חודש אלול תשכ"ו

טלפון לילי הגיע מארצות הברית, על הקו היו ההורים, הם רצו לבשר לילדים שנסיעתם הוכתרה בהצלחה, קרוב משפחתם ר' נפתלי הרטשטיין שיחי' קיבל את הצעתם ברצינות רבה ובעזה"ל יבוא לחגיגת הבר מצוה שתיערך בל"ד אדר בשנה הבאה [תשכ"ז] יחד עם בני ביתו.

כיון שמשמיתם הוכתרה בהצלחה, בעוד יומיים א"ה הם שבים לביתם ארצה, כשבידם מתנות יפות שקנו בארץ הגדולה לכולם.

התרגשות עזה שררה בבית, הילדים יצאו בריקודים מרב שמחה, הם התגעגעו מאד להוריהם, ועצם הידיעה שבעוד יומיים הם חוזרים הייתה בשבילם המתנה העיקרית.

שלמה זלמן כינס את אחיו ואחיותיו וביקשם לערוך ניקיון יסודי לבית יחד עם דודתם, כדי שהבית יראה ערוך ונכון לאורחים החשובים, הילדים הסכימו בכל לבם ועשו סדר יסודי ביותר (מעין קשור"ק שלפני פסח), כשעל גביהם מנצחת דודתם בלומי שווארץ, הם עשו ציור שער גדול לבית ובו כל ילד הראה את כשרונו היצירתי, אם בחריזה ואם בציור, במרכז הודבקו שתי תמונות מהמפוארות שבאלבום התמונות, כשהם חגגו את ברית המילה של שלמן זלמן נ"י. הכותרת הראשית הייתה כתובה בשלוש שפות "ברוכים הבאים להורינו היקרים אל ביתנו המדהים" "ווארימע און הרעצליכע באגריסונג צום אונזערע טאטע און מאמע צום צוריק קומען צו אונזער פראכטפולע הויז" "דאדי אנד מאם וואלקם טו דה ביוטיפול הום".

אין לתאר את השמחה וההתרגשות שאפפה את הילדים בעת שהמונית הגיעה משדה התעופה בשעות הערב, ההורים יצאו מהמונית עמוסים במזוודות גדולות, על פניהם ניכרה העייפות הרבה לאחר נסיעה כה ממושכת, אבל שמחה גדולה הייתה להם לשוב לבית אחרי ההיעדרות הממושכת, הם עמדו משתאים לניקיון והסדר ששרר בבית שהבהיק כמו לקראת חתונה.

אחרי שנרגעו הרוחות, והבית חזר למסלולו הרגיל, חיפש שלמה זלמן את הרגע המתאים בו יוכל לשוחח עם הוריו ביחידות, את הרגע הזה מצא רק לאחר שכל הילדים הלכו לישון ונוצרה שעה שמתאימה, הוא רמז להם בעדינות שרוצה הוא לדבר עמם על משהו חשוב מאד. ההורים היו מופתעים מאד אך לא שאלו דבר, הם ציפו לשמוע מה בפיו לומר, אך כשניסה להציג את דבריו, קשה היה לו להוציא את הדברים מפיו, כביכול נעשה אילם, פניו החליפו צבעים מספר פעמים, המבוכה ניכרה עליו היטב, עינו הצטעפו ודמעות סוררות החלו לזלוג מעינו, נראה היה שעוד רגע קט יפרוץ בבכי מר.

ההורים המופתעים קלטו היטב, שבכורם שרר במצוקה נפשית קשה מאד ועליהם לנסות לדובבו בעדינות, כדי להבין מה עובר עליו עד שאינו מסוגל לפצות את פיו (תמיד היה דבר רציני) לאחר מספר ניסיונות הצליח שלמה זלמן להוציא כמה משפטי מגומם על הסוד הגדול שהתגלה בפניו במלוא עוצמתו ועל חטאו הגדול שעקב סקרנותו הגדולה נבר במגירות שבחדר ההורים, ק' גילה את היומן הסודי שנעל בפניו באזהרת "בחדר"ג" הוא כמובן לא עבר על האיסור, אך מרגע שקלט שיש סוד גדול שמוסתר ממנו ושעליו להעלימו מהילדים, הוא במצוקה נפשית נוראה, הוא חש שאין לו כוח להכיל כזה סוד... ועל כן בקשתו הגדולה שיספרו לו את הסוד ולא ינצרו זאת ממנו אחרי שזה התגלה אליו.

פני ההורים החוויו קשות, הם לא שיערו לעצמם ששלמה זלמן יעקוב אחריהם, למרות שהכירוהו מילד עליז מלא מוטיבציות ולא מעט סקרן, אבל לא עד כדי לנבור באוצרות הטמונים מעיני הילדים, אך את הנעשה אין להשיב, שלמה זלמן ידע משהו ומאד לא בריא שיסתובב עם בטן מלאה עליהם, הם ביקשו ממנו סליחה שהם רוצים לשוחח על הדבר בינם לבין עצמם.

*

כשנכנסו לחדרם היו תחילה בהיסטריה, שנים שהם שומרים על סוד לא פשוט ועד כה הצליחו לניצור בהצלחה מרובה בשל החינוך המעולה שהקנו, אך לא עוד, מה עושים? גם כשהתעשתנו מעט האוירה בחדר הייתה קרובה לפיצוץ, ר' חיים שלום נכנס ללחץ נפשי עמוק, הוא הסתובב בחדר כאריה כועס בסוגר, ניכר היה עליו כי המעשה ששלמה זלמן עשה חמור מאד בעיניו, גם אם לא היו מסתירים סוד לא פשוט מהעבר הייתה החוצפה עזה, לא ל'ש כששמרו על הסוד מכל משמר שלא יתגלה, אמנם לא חשבו להסתיר לחלוטין, הם סברו לגלותו כשתגיע השעה המתאימה לכך, כשיגדלו ויהיו בשלים לשמוע את הסוד אך לא עתה.

אבל מה עושים עתה? כאשר שלמה זלמן נבר במגירה וגילה את השעון שמונח שם כ'חפץ שאין לו דורשים' בשל התאריך שחרוץ עליו, למחוק אותו לא יכול ולהשתמש בו אי אפשר כדי שהילדים החמודים לא ידעו מתי התארס ואז תבואנה השאלות המתבקשות שתעוררנה סערה, עתה ייסר את עצמו על הטעות הגדולה שעשה להניח את התפילין באותה מגירה בה הטמן את השעון. אם היה מניח את התפילין במגירה אחרת, יתכן ששלמה זלמן לא היה עולה על הסוד כלל.

הוא לא נזהר כי לא שיער לעצמו שיום יגיע והבן החמוד יכנס לחדר הלימוד שלו בלא רשות, כפי שלא עשה כן עד לאותו יום, תמיד היה חדר הלימוד נעול על בריח, כשישב ושקד שם שעות רבות ביום עם מספר חברותות, באותן שעות החדר היה נעול לחלוטין ולאיש לא הייתה גישה לחדר, אפילו לא לצארטיל רעייתו, הוא אהב את הסגירות שאפשרה לו ריכוז גבוה מאד בלימוד, עתה ראה שהחדר כבר אינו רשותו הפרטית, היא אינה מגוננת עוד, דבר זה הכעיסו מאד, אבל זהירות, מדובר בילד החמד שלו בבת עינו, לא באדם זר שעשה מעשה שלא יעשה ולפגוע בו גם כן מסוכן מאד, דבר זה הביאו לידי בלבול, הוא לא ידע אך להתייחס ולהגיב עתה על המעשה. לרגע קט רצה לחרוץ בפני רעייתו משפט חמור על המעשה ואת אשר יעשה, אך בטרם הוציאו מפיו נסוג בו, אסור למהר בדברים שעלולים להסב נזקים חמורים, לא פחות ממה שאירע לפנים, בשל פלישה חודרנית שלא בעיתתה. פניו הסגירו את הלבטים הקשים, בהם הוא מתמודד עתה.

את ההחלטה נטלה צארטיל שתמיד ממתינה להחלטותיו במלוא הרספקט, אבל עתה הרגש האימהי שלה גבר על הכל.

"אני חושבת ששלמה זלמן עשה מעשה חמור, אבל מסוכן למצות איתו את הדין, הוא כל כך פורח בלימוד וגם אופיו מעולה, בטבעו הוא ילד מצוין ביותר שיכול לעלות מעלה מעלה, לפיכך לדעתי עלינו לפייסו כעת, אולי נספר לו בקצרי קצרות את סיפור חיינו, בלי לספר את כל פרטי העניין, הוא לא צריך לדעת את תהפוכות החיים שעברו עלינו עד שהגענו בס"ד למנוחה ולנחלה"

"אני לא חושב שזה יועיל, ראשית כי אי אפשר לומר לו, תשמע הייתה תקופה לא סימפטית שמנעה מאתנו להתחתן במשך 15 שנים ומחצה, כפי שאני מכיר את שלמה זלמן הוא לא יסתפק בפחות מגילוי הסוד במלואו.

לכן אחת מהשתיים: או שאנו מונעים מאתו את הסיפור לחלוטין, ננזוף בו בעדינות על עצם הנבירה ונבקשנו בלי הקפדה, בשם כבוד ההורים שיח' שא"ה יהיה זה חלק מקבלת "עול המצוות". כפי שאת מצוות תפילין הוא ירצה לקיים בשלימות, כך את מצוות כיבוד ההורים יצטוו לקיים בשלימות, ועל כן נבהיר לו חד משמעית שכעת אי אפשר לספר את הסיפור המסתורי עד שתגיע העת המתאימה ובל נדר אנחנו בעצמינו נכנס את הילדים שיחיו ונספר את כל הסיפור.

או שאנו מסירים את הלוח מעל הסוד לחלוטין, אפילו שזו לא העת המתאימה, בגלל החשש הכבד שמנקר בליבי מפני התוצאות של האפשרות הראשונה שעלולות להשפיע על יקירתו שלמה זלמן מאד, יתכן שהוא יפגע מאד והדבר ישפיע עליו מאד, הוא נכנס לגיל רגיש ביותר ומסוכן לדחות אותו אל הקיר. אני מסתפק כעת מה עלינו לעשות, אבל איני מסכים לספר לו על קצה המזלג דבר שיגביר את הסקרנות שלו עד השמים, זה דומה בעיני לאדם שמכבה שריפה עם חומר בעירה כבנזן.

"אם כך עלינו לספר לו את הסיפור ביחידות ולבקשו שלא יגלה לאחיו ואחיותיו, אני מבינה שהוא לא גילה להם את מה שחשף, אלא שמר לעצמו את הסוד, א"כ אני מתנדבת לתת לו את הספר לקריאה ארוכת טווח, כדי שיוכל לדעת את הסיפור במילואו ולבקשו בכל לשון של בקשה לא לספר לילדים מאומה, כי הסוד קשה ולא ניתן לפרסום עד שיגדלו ויבינו בעצמם את משמעות העניין".

"יפה אמרו לנו חז"ל כי ה'בינה היתירה' ניתנה לנשים, הארת את עיני, מה ואיך לעשות. גם אני חושב שכך עדיף, א"כ הבה נשוב אל שלמה זלמן ונאמר לו שבעזרת השי"ת הוא יוכל לקרוא בספר, אבל רק כשהילדים לא יהיו בבית, הוא יוכל לקרוא בספר חצי שעה ביום, לא מעבר לזה, כדי שזה לא יפגום בעליה שלו בלימוד, את הספר יחזיר מיד לאחר הקריאה, כך, כדי שלא ימצאו זאת, כך לא ידעו על הסוד שלנו בטרם זמן"

לאחר ההחלטה יצאו ההורים אל שלמה זלמן וסיפרו לו על ההחלטה שלהם. שלמה זמן שמח מאד והסכים לכל התנאים שהציב בפניו אביו, עדיף לו לקרוא את הסיפור בהמשכים תחת ביקורת ההורים ובל שאחד מאחיו ידע על כך.

אמשינוב שנת תרצ"ו.

העיירה הגדולה אמשינוב Mszczonów (בפולנית) הייתה ממוקמת באיזור מז'וביה שבפולין, היוותה דוגמא לעיירה יהודית למופת, התגוררו בה בתקופת בין המלחמות העולמיות, כאלפיים וחמש מאות משפחות יהודיות ו-750 משפחות נוצריות. כעשירית מהם, מעל מאתיים וחמישים משפחות יהודיות השתייכו לשלשלת המפוארת "אמשינוב" שהוקמה על ידי ל"ק הגה"ק האדמו"ר רבי יעקב דוד קאליש זצוק"ל, בנו ממשיך דרכו הגה"ק מרן רבי מנחם זיע"א קיבל את הכהונה משנת תר"כ עד לשנת תרע"ח, לאחר הסתלקותו כיהן בה כרבי בנו הגדול האדמו"ר הגה"ק רבי יוסף זיע"א משנת תרע"ח עד לשנת תרצ"ו. בשנת תרצ"ו לאחר הסתלקותו לשמי מרום הייתה החצר מטולטלת בעוצמה בין שני אדמו"רים, האחד היה בנו הגה"ק רבי יעקב דוד זצוק"ל שהוכתר ע"י חלק מהחסידים להיות הממשק, ברם בשל הערצה מופלאה שהיו לרוב החסידים לדוד האדמו"ר בנו האחר של רבי מנחם הלא הוא הגה"ק רבי שמעון שלום זצוק"ל (שממנו מתמשכת שלשלת אמשינוב עד כיום) היו רבים שסרו למרותו של רבי שמעון שלום שניהל את עדתו ביד רמה באוטווצק עד פרוץ המלחמה הנוראה (הוא ברח עם ישיבת מיר לעיר שנחאיי יחד עם כל משפחתו, בכך ניצלה שלשלת אמשינוב).

אמנם מקום מגוריו העיקרי היה ב"אטווצק" אבל הרבה להגיע לאמשינוב כדי לנהל את ענייני חסידותו בשל ציבור החסידים הענק שקיבל עליו את מרותו (כמעט בכל חודש היה מצוי כשבוע ימים) חמישה קלויזים היו לחסידי אמשינוב בעיירה (שנים היו בידי האדמו"ר השני) הקלויז "בית יעקב וישראל" היה הקלויז המרכזי, הוא נבנה בהשקעה עצומה כדי לשוות לו מראה מיוחד, כיאה לבית הכנסת בו מתפלל ל"ק מרן האדמו"ר רבינו שליט"א (כשנמצא בעיר) קלויז זה היה מצוין במיוחד בשעות הבקר המוקדמות, היה זה בניין עץ חזק ורחב ידיים בן שתי קומות ששימש גם כשטיבלאך מרכזי של העיר (דוגמת איצקוביץ תובב"א) התפללו בו מניינים רבים מאד בחדרו השונים, הם נהרו מכל רחבי העיירה שהעדיפו להתפלל בו בשל היותו ממוקם במרכז העיירה.

מלבד ה"שטיבל" המרכזי שבקומה העליונה שהתקיים בו מניין שחרית אחד, בשל הרצון להתפלל עם ל"ק הרבי הקדוש והנערץ, רבי שמעון שלום שליט"א ומשך עשרות רבות של מתפללים ממעריציו שרצו להתפלל במחיצת הרבי, להסתכל על עבודתו ולקבל חיזוק בעבודת ה'.

התפילה הייתה מתקיימת בשעה 8:30 אך שעות רבות קודם לכן כבר המה השטיבל מחסידים רבים שהכינו את עצמם לתפילה כחסידים הראשונים, לא היה אחד מהם שישב בטל באותן שעות, היה סדר לימוד מרכזי שהתחיל עוד בטרם האיר היום, נרות שעות רבים וכן מספר לוקסים גדולים הפיצו תאורה נעימה, בחדר צדדי ניצב דוד גדול מבעבע במים רותחים שהעמיד הגבאי המסור רבי שעפטייל פיינרמאן, יהודי חביב מלא שמחת חיים שדאג לכל התצרוכת, קפה טורקי ותה חמים עם לימון וכבר באמצע הלילה העמיד את הדוד שיהיה מוכן בזמן. אפילו היו שם מיני מאפה לאלו החלושים בליבם שלא היו מסוגלים לגשת לעבודת הקודש בלי טעימה קלה, כדי להחזיק את הלב לפני הלימוד והתפילה שיארכו מספר שעות (כנודע באמשינוב) איש לא היה צריך לפקח, אבל יודעי דבר ידעו לספר שמעולם לא ניגש מי שלא היה לו היתר לאכול קודם התפילה.

שולחנות מלאים בלומדים היו פזורים בבית המדרש, רובם למדו ש"ס בעיון או שו"ע ומפרשיו, או שהגו בעומק בספרי חסידות ויראה, בודדים היו אלו שלא התאימו לך ואמרו עשרות פרקי תהילים עם "קאך" (בעירה) ברם רובם ישבו והגו בעיון בתורה, מהם שלמדו בחברותא מתפלפלים בקול מלא חדוה, ואילו אחרים למדו לעצמם בעיון חרישי עם מנגינה שובת לב, הצד השווה שבכולם, איש לא ישב רגע אחד לבטלה. וכך אמרו יודעי דבר: "באמשינוב צריכים לחפש בנרות בטלן וספק אם ימצאוהו. ואם תמצי שנמצא כזה, הרי הוא לא אמשינובער".

את אחד השולחנות הקטנים שהיה במזרח הבית כנסת איישו שני לומדים, אבא ובן, כשהם מתנצחים בלימוד בריתחא עד לב השמים, היו אלו, הגאון המופלא רבי שלמה זלמן פינקלשטיין [אברך בן 45 מטובי חסידי אמשינוב, למדן מופלג משכמו ומעלה שסיים את הש"ס מספר פעמים וידע אותו על בורין] ובנו יקירו, עלם הפלא חיים שלום נ"י שעמד לחוג בקרוב את הבר מצווה שלו, הם למדו בריתחא נוראה וברציפות אחת, משעה לפנות בקר עד לשעת התפילה.

אפילו בקלויז שמלא היה בלומדים רבים, היה זוג לומדים זה בולט מאד, כי לא היה ניכר שיש פער גילאי גדול שחוצץ בין שני הלומדים, נדמה היה למי ששומע את הקולות בלי להסתכל עליהם, כביכול הם בני אותו גיל, חיים שלום היה "פלא מהלך" בשל כישרונותיו העילויים המדהימים, כושר קליטתו היה מהיר כמטאור, הוא היה קולט כל מה שאמר לו אביו כבר במילים הראשונות עד לעומק, עוד טרם גמר האבא להרצות לו את חידושו, כבר היה מחרה בנו אחריו, בהוספות או השגות, על מה שאמר, פני רבי שלמה זלמן נעשו צהובות, אך לא מכעס וקושי הניצוח, אדרבה צוהל היה מרוב שמחה, כשמדי יום נוכח הוא עד כמה הפערים מתקטנים והולכים, בקצב זה מי ידע אולי יהפך האבא להיות התלמיד לבנו המחכים והולך.

מעולם לא קינא האבא בבנו שלא אחת הראה שמבין הוא את הסוגיא ביתר עמקות ועומד על נקודות שהאבא עצמו לא עמד עליהן, לא אחת כיון לגדולי הראשונים בהערותיו המחכימות, בשטיבל חשו את החברותא הזו בעוצמה, כי לא אחת היו האבא והבן יוצאים מהשולחן מטיילים בסערה ברחבי בית המדרש תוך כדי התנצחות, הייתה זו "סופה וסער" הסברות מזרקות

בעוצמה בין האבא לבן, לא היה מי שלא שם לב, אך מתלהטת לה להבה אדירה של תורה, שלמה זלמן מנסה להביא לעצמו ראייה מתוך דברי רש"י כשהוא מדייק את דבריו ומבארם לצד שלו, ואילו חיים שלום מוכיח לו משם את ההיפך מיניה וביה, תוך שמסתייע בדברי המהרש"א, לא אחת רצים הם לראות את דברי הקצוה"ח שמראים פנים שוחקות דווקא לדברי חיים שלום.

הפלא הגדול שהייתה לכאורה עוד כזו חברותא, בצד השני של הבית מדרש, כביכול נמתחה לה איזו תחרות סמויה ביניהם, היו אלו רבי משה יוסף הויזמן (בן 35) עם בנו אפרים זלמן בן השלוש עשרה, רבי משה יוסף היה אמנם דמות חדשה בעיר אמשינוב, הוא הגיע לעיר לפני שנתיים וחצי מהעיר רדומסק, שם נמנה על העילית של החסידים בשל חוכמתו ולמדנותו, בעל נכסים מכובדים היה, היו לו שני בתי עסק לטקסטיל בעיר קרקא מלבד חנות ענק בעירו, אך לפתע בלי שאיש ידע על מה ולמה, חיסל חלק גדול מעסקיו ועבר להתגורר באמשינוב הקטנה יחסית, אולי בשל "משנה מקום משנה מזל".

למרות השוני הגדול בשיטת הלימוד בין לומדי רדומסק שהיו פלפלים עצומים ללומדי אמשינוב שהיו יותר פשטנים, מצאו רבי שלמה זלמן ורב משה יוסף שיחה משותפת בנושאים שונים. רב משה יוסף היה חכם מחוכם בהוויות העולם ותוך תקופה קצרה נעשה אחד מטובי הפרנסים של אמשינוב עד שאי אפשר היה לבצע פעולה פשוטה בלי לקבל את הסכמתו, לעומתו רב שלמה זלמן היה מוכר כאיש בית המדרש, אך דעתו נחשבה מאד בהיותו גדול תלמידי החכמים שבעיר, על כן אי אפשר היה לראות את מתנהל ועד העמירה בלי שישב בראש האסיפה, רב שלמה זלמן מאד העריך את שיקול דעתו של רב משה יוסף, עד שניתן היה לומר שדעת שניהם הייתה המכרעת.

אולם בתחום הלימוד, נדמה היה לעין השטחית כי ישנה תחרות סמויה ביניהם, מי יעשה יותר "ברען" בבית מדרש, גם רב משה יוסף היה מנסה לאתגר את בנו אפרים זלמן להיות "מאן דאמר" כנגדו שלא יהיה שר המסכים, אלא תהיה דעה משלו, אך משום מה, תמיד גברה יד הזוג פינקלשטיין על הזוג הויזמן, אפרים זלמן למרות כשרונותיו הנעלים והמצוינים, חש די מאוים מכוח הסערה הטמפרמנטית שאפינה את הנער חיים שלום שהיה מחוחרד ממנו שבעתים וכאילו התחבא מאחורי מעילו הרחב של אביו, בעת שהתפלפל עם רבי שלמה זלמן. כיון שאפרים זלמן שתק, לא התערב חיים שלום בווכוח, בשל אופיו המחוקק, אך נקודות הניצוח היו די מועטות, רוב הזמן היו שתי החברות ממוקמות בשני כותלי בית המדרש, כאילו נמתחה איזו טריטוריה אישית בה כל אחד שומר על שליטתו.

לא היה אחד מבאי בית המדרש שיכול היה להצביע בשווה כי שתי החברות הללו משלימות זו את זו, אלא מוסכם היה כי נותן טעם כעיקר, החברותא של רבי שלמה זלמן פינקלשטיין עם בנו העילוי, אכן ישנה עוד איזו חברותא תוססת בבית המדרש שאף היא נותנת גוון מסוים לבית המדרש והיא החברותא של רב משה יוסף הויזמן עם בנו אפרים זלמן, כשרוני מאד אף הוא, אך לא קרב זה אל זה כל הלילה, שמשם של רבי שלמה זלמן וחיים שלום הכהה את כל הסובב.

תחרות סמויה נוספת הייתה ביניהם, מי יקדים לבוא לבית המדרש, אך כמעט ולא היה מי שיוכל לנצח את רבי שלמה זלמן ובנו, כי אם אירע פעם שרב משה יוסף הקדים אותם, למחרת כבר הגיעו רב שלמה זלמן ובנו במרוצה מהמקווה כשפיאותיהם רטובות מהרחצה הקרה לפני הלימוד, כדי להתרענן מקורי השינה שעטפו אותם, לאחר שינה כה קצרה.

רב משה יוסף שחכם היה הבין שאין טעם לעשות תחרות ומראש נתן את זכות הקדימה לרב שלמה זלמן, לא היה אכפת לו לשמש כ"כינור שני" באורקסטרה (תזמורת) הגדולה, החלוקה הזו מצאה חן בעיני הקהילה, שלא אהבו תחרויות סמויות שיכולות להרוס כל חלקה טובה. הם מאד אהבו את השלום האחוה וביקשו שתשורר בבית המדרש (די היה להם בקרירות שנשבה בין שני חלקי החסידות עקב המצאות שני אדמו"רים במקום אחד, אף שהרבי רב שמעון שלום שהה רוב זמנו בעיר אטווצק, עצם זה שהיה מגיע לשבוע כמעט בכל חודש הטביע את החותם שיש שני אדמו"רים במקום).

חיים שלום כעילוי ודעתן גדול היה אוהב לעמוד על ההבדלים בין צורות הלימוד השונות, בטבעו נמשך דווקא לשיטת הפלפול המחודדת בהתאם למוחו העילוי, לא אחת רצה שאביו יעשה מיזוג בין השיטה הפשטנית שדבקה יותר בלימוד לעומק של שיטות הראשונים וגדולי האחרונים ז"ל ולא חיפשה לדמות מילתא למילתא אלא לתור בין בתרי המילתא גופא, לשיטה המחודדת שממזגת את כל הש"ס לחטיבה אחת, שיטתו של רב משה יוסף התאימה דווקא מאד לאופיו.

אבל אביו הרחיק אותו מכיוון הפלפול עד כמה שידו מגעת, אמנם הוא התפלפל עם רב משה יוסף אך עשה זאת לכבודו של חברו, אך לא גרס את השיטה הזו, עד כדי תיעוב, הוא אהב את הדביקות בפשט ומי שאינו בשיטה עקום מאד בסברתו.

"כל מי שלומד לעומק הפשט איננו מתעקם, היה חוזר ואומר לבנו חיים שלום, כי תמיד אתה נמצא על תוואי הדרך, הוא מיד מיהר להדגיש, כי חלילה וחס אינו מזלזל בידיו הפלפלין הגדול, אבל הוא למד אצל ראשי החבורה ברדומסק שיודעים איפה מותר לפלפל בגדר האפשר ואיפה זה כבר, בבחינת "על מנת לעלות לרקיע".

"לך אין את הרקע הנכון שיכשיר אותך לשיטת לימוד זו, לכן לך היא עלולה להיות מאד מסוכנת, עדיף לך ללכת ב'עקבי הצאן' את שיטתי קיבלתי מרבותי איש מפי איש, עד למהר"ל מפראג ז"ע". חרף את פסוקו בצורה שלא משתמעת לשני פנים.

ולא ידע רבי שלמה זלמן כי במילים אלו זרע לא מעט ניכור בלב בנו, כלפי אותו יהודי יקר רב משה יוסף הויזמן דבר שיעמוד במכשול כמעט בלתי עביר בעתיד.